

Aktualism, possibilism och handlingsriktighet

1. INTRODUKTION

Det förefaller vara sant att det inte finns någonting som inte existerar, eller – med andra ord – att allting existerar. Men är denna uppfattning riktig och är det i så fall logiskt sant och därmed nödvändigt att allting existerar, eller är det möjligt att det finns någonting som inte existerar? *Aktualister*, (se t.ex. Plantinga 1974, Adams 1981, Menzel 1991, Fitch 1996), hävdar vanligtvis att allting existerar och att detta är nödvändigt, medan *possibilister* (se t.ex. Linsky och Zalta 1994 och Williamson 1998) i regel förnekar detta.

Olika aktualister och possibilister definierar *aktualismen* och *possibilismen* på lite olika sätt. Vi skall i denna uppsats skilja mellan två tolkningar av den förra tesen, (A) och (NA), och två tolkningar av den senare, (P) och (MP).

- (A) Allting existerar.
- (NA) Det är nödvändigt att allting existerar.
- (P) Det finns ting som inte existerar. (Någonting existerar inte.)
- (MP) Det är möjligt att det finns ting som inte existerar. (Det är möjligt att någonting inte existerar.)

Enligt possibilister som är anhängare av (P) finns det, i någon mening, (icke-existerande) ting som är blott möjliga, kanske mytiska individer, såsom Pegasus (en bevingad häst i den grekiska mytologin), fiktiva karaktärer, såsom Bilbo (en sagofigur skapad av författaren Tolkien), eller hypotetiska entiteter, såsom Vulcan (en hypotetisk planet i vårt solsystem mellan Solen och Merkurius). Possibilistiska anhängare av (MP) hävdar att det är möjligt att det finns sådana ting. Att det *finns* eller *kan finnas* blott möjliga objekt betyder att vi kan tala om objekt av detta slag, referera till dem och kvantifiera över dem, trots att de inte existerar. Vi kan t.ex. tala om och referera till Pegasus, Bilbo och Vulcan. Enligt possibilister inkluderar "allting" mer än bara de ting som

existerar, vi kvantifierar inte enbart över *existerande* ting utan också över icke-existerande *möjliga* objekt. Possibilister gör ibland en distinktion mellan *vara* och *existera*: allt *är*, men allt *existerar* inte. Aktualister förnekar i regel en sådan distinktion; de menar vanligtvis att allt som *är* eller *har vara* existerar. Enligt aktualistiska anhängare av (A) existerar allting och enligt aktualistiska anhängare av (NA) är det nödvändigt att allting existerar; vi kvantifierar endast över ting som existerar. Possibilismen bör inte blandas ihop med tesen att det kunde ha existerat ting som faktiskt inte existerar, vilket är en sats som de flesta accepterar, även de flesta aktualister.

Aktualismen kan förefalla vara uppenbart sann. Hur skulle det kunna finnas något som inte existerar? Och vad är i så fall en icke-existerande entitet? Var finns dessa entiteter? Och vad har de för identitetsvillkor? Man kan också formulera olika argument för aktualismen. Antag att vi inför ett existenspredikat i klassisk predikatlogik och att detta predikat kan definieras i termer av den s.k. existenskvantifikatorn på så sätt att x existerar om och endast om det finns ett y sådant att y är identiskt med x . Då är det logiskt sant att allting existerar. För i klassisk predikatlogik är det logiskt sant att alla x är identiska med något y . Alltså är (A) logiskt sann. Vidare gäller det att alla logiskt sanna satser är nödvändiga enligt klassisk modallogik. Så, om vi kombinerar klassisk predikatlogik med klassisk modallogik, så följer det att det är nödvändigt att allting existerar. (NA) är med andra ord logiskt sann.

Emellertid är det även lätt att hitta argument som ger oss skäl att tro att possibilismen är sann. Vi tycks t.ex. dagligen tala om, tänka på och resonera om ting som inte existerar: mytiska varelser, fiktiva karaktärer i böcker, filmer, TV-serier och teaterpjäser, hypotetiska entiteter som postuleras inom vetenskaperna och filosofin, vilket lätt får oss att sluta oss till att sådana ting finns. Betrakta t.ex. följande argument.

Pegasus existerar inte.

Alltså finns det någonting som inte existerar. (Någonting existerar inte.)

Premissen förefaller vara (kontingent) sann och slutsatsen tycks följa ur premissen. Men i så fall är possibilismen sann.

Man kan också hitta flera, mer tekniska, argument i litteraturen emot aktualismen. Om man kombinerar klassisk predikatlogik med klassisk modallogik så medför aktualismen flera problematiska teser. Här är ett argument av detta slag. Antag att aktualismen är sann.

1. Det är nödvändigt att allting existerar. [Antagande]
2. Om det är nödvändigt att allting är A, så är allting nödvändigtvis A.

[Från klassisk modallogik i kombination med klassisk predikatlogik; detta är den s.k. konversa Barcansatsen (CBF), uppkallad efter Ruth Barcan Marcus]¹

3. Om det är nödvändigt att allting existerar, så gäller det för allting att det är nödvändigt att det existerar. [Instans av 2]
4. Allting existerar nödvändigtvis. [Från 1 och 3 med hjälp av klassisk satslogik]

Premiss 1 är (NA). Om vi antar att existenspredikatet kan definieras i termer av existenskvantifikatorn, följer (NA) ifrån (A), vilket vi sett ovan. Vi kan, i så fall, anta (A) i stället för (NA) i argumentet. Enligt sats 4 så gäller det för allting att det är nödvändigt att det existerar; det finns inga kontingenta ting, det finns ingenting som kunde ha saknat existens. Med detta är absurt. Det finns många kontingenta ting, t.ex. olika levande organismer och mänskliga artefakter. Alltså är aktualismen inte sann. Jag existerar, men det är inte nödvändigt att jag existerar. Om mina föräldrar inte hade träffats, skulle jag inte ha existerat. Eiffeltornet existerar, men det är inte nödvändigt att Eiffeltornet existerar. Om Gustave Eiffel aldrig hade konstruerat Eiffeltornet, så skulle det inte ha existerat. I ljuset av dessa argument är det inte uppenbart att aktualismen är sann. Jag skall dock inte närmare diskutera dessa invändningar här. Jag skall nöja mig med att konstatera att dessa argument tycks visa att aktualismen är oförenlig med klassisk predikatlogik och att aktualisten bör acceptera någon form av s.k. fri logik, eller att det åtminstone är mer naturligt att kombinera aktualismen med någon form av fri logik.

Fri logik är ett alternativ till klassisk logik som förkastar vissa av de antaganden man gör i klassisk logik. I fri logik kan vi inte sluta oss till att en viss individ har egenskapen F från påståendet att alla x har F; vi kan bara sluta oss till att alla existerande ting har F. Det finns huvudsakligen tre varianter av fri logik: positiv, negativ och neutral. I positiv fri logik kan vi inte sluta oss till att det existerar något som har egenskapen F från påståendet att en individ har F. Vi kan bara sluta oss till detta om vi först vet att denna individ existerar. I negativ fri logik kan man emellertid dra denna slutsats.

Om någon form av fri logik är korrekt, så följer det att allting existerar,

¹Jag försöker i den här uppsatsen undvika tekniska symboler. Men för att underlätta förståelsen kommer jag även i några fotnoter att presentera vissa satsar symboliskt. (CBF) kan symboliseras på följande sätt $\Box \forall x A \rightarrow \forall x \Box A$, och följer omedelbart från axiomet $\forall x A \rightarrow A$, regeln att om $A \rightarrow B$ är ett teorem så är också $\Box A \rightarrow \Box B$ ett teorem och klassiska introduktionsregler för all-kvantifikatorn. \Box är den s.k. box-operatorn som läses "Det är nödvändigt att".

dvs. att aktualismen är sann.² Fri logik skulle därför kunna ses som en explikation av aktualismen.

Syftet med denna uppsats är att visa att debatten mellan aktualister och possibilister är relevant för moralfilosofiska riktighetskriterier, samt att diskutera ett argument som talar emot aktualismen (och därmed för possibilismen). Vi skall kalla detta argument ”det normativa argumentet”. Låt oss se närmare på det.

2. DET NORMATIVA ARGUMENTET

Många normativa teorier, som betraktar normativa egenskaper såsom egenskaper som tillkommer enskilda handlingar, går ut på att hitta nödvändiga och tillräckliga villkor för när en handling är riktig, obligatorisk eller förbjuden. Sådana teorier kvantifierar över handlingar. Men inte bara existerande handlingar, utan också framtida handlingar som ännu inte existerar och t.o.m. blott möjliga handlingar som inte har existerat, inte existerar och inte kommer att existera, men som kunde ha existerat. Det tycks åtminstone vara vad de flesta teoretiker tänker sig. Många normativa teorier förefaller t.ex. innehålla en sats av följande form.

(R) En handling är riktig om och endast om den har egenskap S.

Olika normativa teorier fyller i detta schema med olika egenskaper.³ En konkret instans av (R) är följande sats, som ingår i en vanlig version av klassisk utilitarism.

(U) En handling är riktig om och endast om den har minst lika bra konsekvenser som varje alternativ.

(U) tycks, liksom (R), tala om alla möjliga handlingar, inte bara om alla (faktiskt) existerande handlingar. *Allting* är sådant att om det är en riktig

²Med hjälp av symboler kan aktualismen (A) uttryckas på följande sätt: $\forall xEx$, där E är ett speciellt existenspredikat, ”Ex” läses ”x existerar”. Och denna sats är ett teorem i fri logik. (NA) kan symboliseras på följande sätt: $\Box \forall xEx$. $\Box \forall xEx$ är ett teorem i alla system som kombinerar fri logik med klassisk modallogik. I fri modallogik kan man dock inte härleda $\forall x\Box Ex$ från $\Box \forall xEx$, vilket man alltså kan göra i system som kombinerar klassisk predikatlogik med klassisk modallogik.

³Det tycks som om vi kan symbolisera (R) på följande sätt i predikatlogik: $\forall x(Hx \rightarrow (Rx \leftrightarrow Sx))$, där Hx, Rx och Sx är predikat som läses ”x är en handling”, ”x är riktig” respektive ”x har egenskap S”, där S står för olika egenskaper (monadiska eller relationella) i olika teorier. Sx kan t.ex. läsas: ”x gillas av mig (talaren/författaren) lika mycket som varje alternativ”, ”x är inte förbjuden av landets lagar”, ”x är förenlig med Guds befallningar”, ”x skulle accepteras av varje ideell observatör”, för att bara nämna några alternativ.

handling, så har det minst lika bra konsekvenser som varje alternativ; och *allting* är sådant att om det är en handling som har minst lika bra konsekvenser som varje alternativ, så är det en riktig handling.

Men om aktualismen är sann, är detta inte möjligt. Vi kan bara kvantifiera över existerande ting, över handlingar som utförs just nu och kanske över handlingar som har utförts tidigare, men inte över blott möjliga handlingar.

Antag att aktualismen är sann. Då gäller det att det är logiskt sant att endast existerande handlingar har normativa egenskaper. Om en handling är obligatorisk, riktig eller förbjuden (eller liknande) så existerar den. Vidare gäller det att om en handling inte existerar så är den obligatorisk och inte obligatorisk, riktig och inte riktig, förbjuden och inte förbjuden. Allt detta tycks stämma illa överens med hur vi tänker och resonerar kring handlingars normativa status.⁴

Detta argument emot aktualismen bygger på den implicita premissen att aktualisten accepterar någon form av fri logik. Men detta kan ifrågasättas. Det finns de som har menat att aktualismen är förenlig med klassisk predikatlogik (se t.ex. Linsky och Zalta 1994, 1996). Det gäller bara att tolka aktualismen på rätt sätt. Enligt denna tolkning är det sant att allting nödvändigtvis existerar. Men detta är oproblemiskt eftersom inte allting är konkret. Kontingenta ting, såsom levande organismer och mänskliga artefakter, existerar nödvändigtvis, men de är inte konkreta i varje möjlig värld: de är konkreta i vissa möjliga världar men icke-konkreta i vissa andra möjliga världar. En aktualist kunde hävda att detsamma gäller för handlingar.

Detta tycks ha bland annat följande konsekvenser. Redan innan Caesar mördades existerade Caesars mord (men det var inte konkret ännu). Redan innan du fattar ett beslut om vilken möjlig handling du skall utföra i en viss situation, så existerar alla (möjliga) handlingar du överväger, även om de inte är konkreta. När du väl beslutar dig för att utföra en handling och utför denna handling, så innebär det inte att denna handling går från att vara blott möjlig till att existera, den har existerat hela tiden, den går från att vara icke-konkret till att vara konkret.

Om detta är en rimlig position, kan även en moralfilosof acceptera aktualismen. Denna tolkning förefaller inte vara inkonsistent, men är samtidigt intuitivt besvärande. Tolkningen tycks t.ex. medföra att alla objekt som vi vanligtvis brukar betrakta som icke-existerande (och blott

⁴I fri logik är t.ex. följande satser logiskt sanna: $\forall x(Rx \rightarrow Ex)$, $\forall x(\neg Ex \rightarrow Rx)$, $\forall x(\neg Ex \rightarrow \neg Rx)$, där Rx tolkas som ovan och E , som vanligt, är ett existenspredikat. I possibilistiska system med klassisk logik är dessa satser inte logiskt sanna. I positiv fri logik kan vi förvisso tala om enskilda ting som inte existerar och tillskriva dessa egenskaper, men vi kan inte kvantifiera över icke-existerande handlingar.

möjliga), såsom Pegasus, Bilbo och Vulcan, (faktiskt) existerar, det är bara det att de inte är konkreta. Låt oss därför titta på ett annat möjligt försvar av aktualismen.

Ett möjligt aktualistiskt svar på det normativa argumentet går ut på att det inte är kvantifikatoruttrycket ”allting” som skall tolkas possibilistiskt utan att det är hela teorin (U) som i någon mening skall ses som nödvändig. (U) är inte en helt tillfredsställande tolkning av utilitarismen enligt denna tanke. Vi bör i stället använda följande formulering.

(U') Varje handling är nödvändigtvis riktig om och endast om den har minst lika bra konsekvenser som varje alternativ.

Denna formulering tycks i sin tur kunna tolkas på åtminstone tre intressanta sätt beroende på vilken räckvidd vi antar uttrycket ”nödvändigtvis” har. Dessa tolkningar kan formuleras på följande vis.

(U₁) Det är nödvändigt att en handling är riktig om och endast om den har minst lika bra konsekvenser som varje alternativ.

(1) $\Box \forall x(Hx \rightarrow (Rx \leftrightarrow Mx))$.⁵

(U₂) Allting är sådant att det är nödvändigt att om det är en handling, så är det riktigt om och endast om det har minst lika bra konsekvenser som varje alternativ. (2) $\forall x \Box (Hx \rightarrow (Rx \leftrightarrow Mx))$.

(U₃) Allting är sådant att om det är en handling, så är det nödvändigt att det är riktigt om och endast om det har minst lika bra konsekvenser som varje alternativ. (3) $\forall x(Hx \rightarrow \Box (Rx \leftrightarrow Mx))$.

(U₂) och (U₃) är dock problematiska, eftersom vi enligt dessa formuleringar fortfarande endast kvantifierar över existerande ting (och existerande handlingar). (U₃) säger t.ex. att varje handling som (faktiskt) existerar (i vår värld) i alla möjliga världar är riktig om och endast om den har minst lika bra konsekvenser som varje alternativ. Och detta tycks inte vara vad en utilitarist vill hävda. Liknande problem gäller för (U₂). Dessa tolkningar tycks därför inte kunna användas som ett svar på vårt argument. (U₁) däremot säger att det i alla möjliga världar gäller att varje handling som existerar (där) är riktig om och endast om den har minst lika bra konsekvenser som varje alternativ. Och en aktualist tänker sig vanligtvis att olika ting kan existera i olika möjliga världar. Andra möjliga världar kan därför innehålla handlingar som inte existerar i vår värld. Detta är fullt förenligt med att kvantifikatoruttrycket ”allting” tolkas aktualistiskt. Så, en aktualist kunde påstå att en klassisk utilitarist som hävdar (U), egentligen menar (U₁), dvs. att det är nödvändigt att en handling är riktig om

⁵Hx och Rx tolkas som tidigare och Mx läses som ”x har minst lika bra konsekvenser som varje alternativ”.

och endast om den har minst lika bra konsekvenser som varje alternativ.

En possibilist tycks kunna ge åtminstone två möjliga svar på denna invändning. För det första kan hon hävda att (U) och (U₁) inte säger samma sak och att det är (U) vi är intresserade av. För det andra kan hon ifrågasätta att vi bör använda kvantifierad modallogik för att analysera (U) och liknande teorier; det räcker med predikatlogik, kunde hon hävda. Och i så fall är detta argument fortfarande ett problem för aktualisten.

3. SLUTSATS

Jag har i den här uppsatsen diskuterat ett argument som talar för att man med tanke på moraliska riktighetskriterier bör acceptera possibilismen. När vi talar om mängden av allting är det rimligt att anta att det ingår blott möjliga objekt i denna mängd och inte enbart existerande ting. Det argument jag har diskuterat är dock inte konklusivt och vi har nämnt några möjliga sätt en aktualist kan tänkas bemöta det. Men vi har också sett att dessa motargument inte är helt oproblematiska. Detta ger oss skäl att ifrågasätta aktualismen och ta possibilismen på allvar. För att avgöra om aktualismen eller possibilismen är sann, måste vi dock sannolikt ta ställning också till flera andra argument för och emot dessa positioner. Vad som förefaller vara uppenbart är emellertid att många etiker implicit antar att vi kan kvantifiera över blott möjliga handlingar. Och det verkar som om de flesta har ansett att detta är oproblematiskt. Men om aktualismen är sann, är detta dock inte möjligt. Vi kan då endast kvantifiera över existerande ting. Och vi måste då använda oss av något annat logiskt system än klassisk predikatlogik om vi vill förstå den logiska formen hos klassiska normativa teorier såsom utilitarismen, eller acceptera att allting nödvändigtvis existerar. Debatten mellan aktualister och possibilister är därmed relevant för moralfilosofer, oavsett vilken position som i slutändan är den rimligaste.

LITTERATUR

- Adams, R. M. 1981. "Actualism and Thisness". *Synthese* 49, s. 3–41.
- Fitch, G. W. 1996. "In Defense of Aristotelian Actualism". *Noûs*, Vol. 30, Supplement: Philosophical Perspectives, 10, Metaphysics, s. 53–71.
- Linsky, B. och E. N. Zalta. 1994. "In Defense of the Simplest Quantified Modal Logic". *Philosophical Perspectives*, Vol. 8, Logic and Language, s. 431–58.
- Linsky, B. och E. N. Zalta. 1996. "In Defense of the Contingently Nonconcrete". *Philosophical Studies* 84, s. 283–94.
- Menzel, C. 1991. "The True Modal Logic". *Journal of Philosophical Logic* 20, s. 331–74.
- Plantinga, A. 1974. *The Nature of Necessity*. Oxford: Oxford University Press.
- Williamson, T. 1998. "Bare Possibilia". *Erkenntnis* 48, s. 257–73.